

روش تدریس و تمرین قرائت

تدریس، تمرین و ارزشیابی این درس نیز براساس روش کلی با پیش قرائت، تمرین با نوار، رفع اشکالات جمعی، بازخوانی ترکیب‌های مشکل، فردخوانی، رفع اشکالات فردی و پاسخ‌دادن به سؤال‌ها انجام می‌شود.

برطرف کردن اشکالات قرائت دانش‌آموزان نیز با جلب توجه آنان به علامتی که در مورد آن اشتباه کرده‌اند و سؤال کردن درباره‌ی آن، مقایسه‌ی حالت غلط با صحیح، تکرار جمله به صورت جمعی و فردی، و در صورت نیاز نوشتن ترکیب مورد نظر روی تابلو، اشاره‌ی فنی معلم به بخش خوانی و شمرده‌خوانی دانش‌آموزان صورت می‌گیرد.

برای مطالعه دبیران

تذکرات خاص درس

- ۱- تأکید بر اتصال حرکت قبل از حروف ناخوانا به ساکن یا تشدید و بیان کامل حروف مشدد در ترکیب‌های یُقیمون الصلاة و یُؤتون الرکاة، وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ، جَنَاتُ النَّعِيمِ، خَلَقَ السَّمَاوَاتِ، فِي الْأَرْضِ، مِنَ السَّمَاءِ، بَلِ الظَّالِمُونَ، لِيُضِلَّ، وَيَتَّخِذَهَا، وَلِي، كَانَّ، فَبَسَّرَهُ، بَثَّ، دَابَّةً.
  - ۲- توجه به ترکیب‌های همزه در کلمه‌های آيات، و يُؤْتُونَ الرُّكَاةَ، بِالْآخِرَةِ، آياتنا، آمَنوا
  - ۳- توجه به حالت وقف کلمه‌های و يُؤْتُونَ الرُّكَاةَ، دَابَّةً، مَاءً، دُونِهِ.
  - ۴- موارد ادغام، اخفاء و اقلاب که ممکن است مورد سؤال باشند:
- هُدًى وَ رَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ، هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ، مَن يَشْتَرِ، عَذَابٌ مُّهِينٌ، كَان لَمْ، فَأَنْبَتْنَا، مِّن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ.

انس با قرآن در خانه (قسمت الف)

قرائت آیات درس برای اعضای خانواده، و در صورت امکان تمرین کردن با نوار آیات درس، در صورت علاقه‌مندی همکاری با افراد ضعیف و حفظ کردن آیه‌های درس.

ارزش‌یابی قرائت

پرسش از آیات درس در جلسه‌ی بعد؛ هر دانش‌آموز ۳ تا ۴ سطر از آیه‌ها را می‌خواند و نمره می‌گیرد. به این ترتیب، هر ۷ نفر آیات درس را تقریباً یک بار می‌خوانند. برای افرادی که با صوت زیبا و شبیه نوار می‌خوانند یا در تقویت قرائت افراد هم‌گروه خود به طور مؤثر تلاش می‌کنند، برای هر مورد می‌توان تا ۲ امتیاز تشویقی منظور کرد یا در صورت امکان، جوایزی به آن‌ها اهدا نمود.

روش تدریس مفاهیم (کار در کلاس)

جدول ۱ (کلمات)

عبارت	معنی	عبارت	معنی
هُدًى	هدایت	هُدًى	هدایت
هُدًى	هدایت	هُدًى	هدایت
هُدًى	هدایت	هُدًى	هدایت
هُدًى	هدایت	هُدًى	هدایت
هُدًى	هدایت	هُدًى	هدایت
هُدًى	هدایت	هُدًى	هدایت

تشخیص دادن معنای لغات از قسمت بالای جدول بسیار ساده است. معنای «هُدًى، هُدًى» با توجه به هم‌خانواده بودن و مشابهت کامل با «هدایت» و نبود کلمه‌ی مشابه دیگر در بالای جدول، به سادگی تشخیص داده می‌شود. کلمه‌ی «عَمِلُوا» به معنای «عمل کردند» نیز به همین ترتیب است. دانش‌آموزان با معنای «صلاة» یعنی «نماز» و نیز «مُحْسِن» یعنی «نیکوکار» تا حدی آشنایی دارند. پس، معنای «مُحْسِنِينَ» و پس از آن «صَالِحَات»، با کمی دقت مشخص می‌شود. البته معنای کلمه‌های «مُحْسِنُونَ وَ صَالِحَات» در جدول چهارم دو درس قبل آمده است. در ضمن سه کلمه‌ی «مُحْسِنِينَ، مُفْلِحُونَ، صَالِحَات» نمونه‌های قواعدی هستند که دانش‌آموزان در درس‌های قبل فراگرفته‌اند.

تِلْكَ: آن. در ترجمه‌ی مرسوم، معمولاً تِلْكَ و ذَلِكَ «آن» معنا می‌شوند ولی در بسیاری موارد در قرآن کریم به معنای «این» می‌آیند؛ مانند: «وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ» (آل عمران ۱۴۰)؛ یعنی، این روزها را «به نوبت» بین مردم می‌گردانیم. به هر حال، همان معنای معمول برای دانش‌آموزان بیان می‌شود؛ مگر در جایی که طرح این معنا امکان نداشته باشد. به همین ترتیب، «أُولَئِكَ» نیز به معنای «این‌ها» است.

جدول ۲ (ترکیب‌ها)

عبارت	معنی	عبارت	معنی
بَابُ الْفَتَى	باب دختر	بَابُ الْفَتَى	باب دختر
بَابُ الْفَتَى	باب دختر	بَابُ الْفَتَى	باب دختر
بَابُ الْفَتَى	باب دختر	بَابُ الْفَتَى	باب دختر
بَابُ الْفَتَى	باب دختر	بَابُ الْفَتَى	باب دختر
بَابُ الْفَتَى	باب دختر	بَابُ الْفَتَى	باب دختر
بَابُ الْفَتَى	باب دختر	بَابُ الْفَتَى	باب دختر

روش تدریس جدول دوم: این جدول را نیز به شیوه‌ی درس‌های قبل تدریس می‌کنیم. نوشتن ترجمه‌ی ترکیب‌ها توسط خود دانش‌آموزان در کلاس و سپس خواندن آن‌ها و تصحیح مطالب و پرهیز از دیکته کردن معنای صحیح ترکیب‌ها باید مورد توجه قرار گیرد. نکته‌های قابل توجه این جدول به شرح زیر است.

۱- **آيَاتُ الْكِتَابِ**: آیات کتاب، آیه‌های کتاب، نشانه‌های کتاب؛ همه صحیح‌اند. همان‌طور که می‌دانید، «آیات» در قرآن کریم به همگی این معانی به کار می‌رود. گاهی نیز «آیه» معنای «معجزه» دارد که در این صورت نیز معنای «نشانه و دلیل روشن خدا» برای آن صحیح است.

۲- **هُدًى وَ رَحْمَةً**: «هدایت و رحمت» یا «هدایتی و رحمتی»؛ هر دو صحیح است. ممکن است به صورت «راهنمایی و مهربانی» ترجمه شود. این ترجمه نیز صحیح است ولی ترجمه‌ی قبلی بهتر و روشن‌تر است.

۳- **يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ**: به پا می‌دارند (می‌خوانند) نماز را.

۴- **يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ**: می‌پردازند زکات را. به علامت مفعول (را) در این دو جمله توجه کنید. ضمناً نوشتن آن غلط محسوب نمی‌شود.

۵- **هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ**: هدایت «هدایتی» از سوی پروردگارشان «آن‌ها». توجه داشته باشید که ضمیر «هِمْ» که به معنای «شان» یا «آن‌ها» است، گاهی با توجه به حرکت قبل از خود به صورت «هِم» می‌آید.

۶- **إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا**: قطعاً کسانی که ایمان آوردند.

۷- **عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ**: انجام دادند کارهای خوب را. گاهی اوقات نیز به صورت «کارهای خوب کردند» معنا می‌شود.

۸- **جَنَّاتُ النَّعِيمِ**: بهشت‌ها (باغ‌های) پر نعمت.

۹- **هَذَا خَلْقُ اللَّهِ**: این خلقت خداست. به جای «خلقت» ممکن است گفته شود «خَلَقَ» یا «آفرینش» که هر سه صحیح‌اند.

۱۰- **خَلَقَ السَّمَاوَاتِ**: خلق کرد (آفرید) آسمان‌ها را. در صورت نیاز، توجه دانش‌آموزان را به تفاوت معنای دو کلمه‌ی «خَلَقَ» و «خَلَقَ» جلب کنید. این مطلب در درس چهارم نیز آمده است.

کلمه	معنی	نوع	جمله
يُقِيمُونَ	پا می‌دارند	فعل مضارع	يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ
يُؤْتُونَ	می‌دهند	فعل مضارع	يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ
إِنَّ	قطعاً	حرف توكيد	إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا
عَمِلُوا	انجام دادند	فعل مضارع	عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
جَنَّاتُ	بهشت‌ها	اسم جمع	جَنَّاتُ النَّعِيمِ
هَذَا	این	ضمير	هَذَا خَلْقُ اللَّهِ
خَلَقَ	خلق کرد	فعل مضارع	خَلَقَ السَّمَاوَاتِ

جدول ۳ (ترجمه جاهای خالی)

این شکل تمرین - یعنی انتخاب کلمه‌ی قرآنی و تکمیل آیه‌ها - برای اولین بار ارائه شده است.

برای احترام بیش‌تر به قرآن کریم و جلوگیری از بروز خطا در نوشتن آیه‌ها، لازم است دانش‌آموزان ابتدا معنای هر آیه را با معنای آن در جدول تطبیق دهند تا به این ترتیب معنای کلمه‌های داده نشده «جای خالی» معلوم شود. آن‌گاه با مرور کلمه‌های بالای جدول و با توجه به معنای هر یک از آن‌ها، کلمه‌ی مناسب برای جای خالی به درستی مشخص و سپس در محل خود نوشته شود.

همان‌طور که ملاحظه می‌کنید، در عبارت شماره‌ی یک «عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ»، «کارهای خوب انجام دادند» ترجمه شده است؛ این ترجمه، بسیار مفهومی و روان است. یکی از مزایای این‌گونه تمرین‌ها این است که، شکل ترجمه‌ی ساده به وسیله‌ی آن‌ها آموزش داده می‌شود.

در ترجمه‌ی عبارت دوم، کلمه‌ی «که» برای صحت و سهولت معنا اضافه شده است. در این‌جا نیز دانش‌آموزان برای نمونه، با آوردن «که» در جای مناسب آشنا می‌شوند.

کلمه‌های بالای جدول «عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ، النَّعِيمِ، إِنَّكَ، قُلْ، جَنَّتِ، رَبِّي، إِلَّا» به ترتیب در جای خالی جمله‌ها قرار می‌گیرند.

جدول ۴ (کلمات هم‌خانواده)

تغییر	تغییر
ایستاد	ایستاد
سلام	سلام
شهرت	شهرت

روش حل کردن این تمرین را در درس قبل توضیح داده‌ایم.

برای ردیف اول، کلمه‌های احسان، حُسن، أَحْسَن و حِسان با ریشه‌ی «ح - س - ن» را می‌توان ذکر کرد.

برای ردیف دوم کلمه‌های مکتوب، کُتِب، کتیبه و کَتَبَ با ریشه‌ی «ک - ت - ب» را می‌توان بیان کرد.

برای ردیف سوم کلمه‌ی مُسلِم، تسلیم، مسلمان و سَلِم با ریشه‌ی «س - ل - م» را می‌توان گفت.

برای ردیف چهارم کلمه‌های شَاهِد، شُهِدَاء و مَشْهَد با ریشه‌ی «ش - ه - د» را می‌توان آورد.

روشنگر راه زندگانی

اهداف

- ۱- آشنا کردن دانش‌آموزان با تأثیر قرآن کریم بر ادبیات فارسی
- ۲- آشنا کردن دانش‌آموزان با یکی از سروده‌ها درباره‌ی قرآن
- ۳- آشنا کردن دانش‌آموزان با یکی از شاعران قرآن کریم
- ۴- آشنا کردن آنان با محتوای سرود

روش تدریس

- ۱- قرائت شعر و جمع‌خوانی دانش‌آموزان
- ۲- تهیه‌ی سرود توسط برخی از دانش‌آموزان
- ۳- توضیح دادن ابیات سرود توسط دبیر برای دانش‌آموزان

پرسش برای گفت و گو و پژوهش

- ۱- چرا قرآن روشنگر راه زندگانی است؟
- ۲- آیا سروده‌های دیگری از حبیب‌الله چایچیان خوانده یا شنیده‌اید؟
- ۳- سروده‌ی دیگری درباره‌ی قرآن کریم آماده کنید.

پیام قرآنی

- ۱- قرائت عبارات قرآنی
- ۲- ترجمه‌ی عبارات توسط دانش‌آموزان

روش بررسی تکلیف انس با قرآن در خانه (قسمت ب)

ارزش‌یابی مستمر بخش مفاهیم، با استفاده از تکلیف «انس با قرآن در خانه» انجام می‌شود. همان‌طور که پیش از این گفته‌ایم، تکالیف دانش‌آموزان را بررسی کنید و سپس از آن‌ها بخواهید هرکدام یک عبارت و ترجمه‌ی آن را بخوانند. در صورت نیاز، پس از تصحیح ترجمه توسط

دانش آموزان، می‌توانید از او به صورت شفاهی درباره‌ی ترکیب‌های جمله‌ای که خوانده است یا سایر ترکیب‌های مفاهیم سؤال کنید. ترجمه‌ی این عبارات‌ها و برخی توضیحات به شرح زیر است.

۱- تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ: این آیات کتاب حکیم است. همان‌طور که می‌دانید، در کتاب‌های عربی معمولاً «ذَلِكَ» و «تِلْكَ» به «آن» ترجمه می‌شود ولی استعمال این کلمات و ترجمه‌ی آن‌ها در دو زبان عربی و فارسی یکسان نیست. در بسیاری از آیات قرآن کریم مناسب‌تر است که این دو کلمه، «این» معنا شوند. در ترجمه‌های اخیر قرآن مانند ترجمه‌ی آقایان مجتبی‌وی، مکارم شیرازی و فولادوند، حتی در آیه‌ی سوره‌ی بقره، «ذَلِكَ الْكِتَابُ» به «این کتاب» معنا شده است که بسیار بهتر است. توضیح این مطلب برای دانش‌آموزان در صورتی که موجب فهم بهتر معنای آیات شود، مناسب است. به هر حال، منظور از این عبارت آن است که این آیات، آیات کتاب حکیمانه‌ی الهی است. نکته‌ی دیگر آن است که «آیات» را می‌توان «آیات» یا «نشانه‌ها» معنا کرد و در این‌گونه عبارات‌ها، بهتر است همان «آیات» معنا شود.

۲- هُدًى وَ رَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ: هدایت و رحمتی برای نیکوکاران (است). این آیه ادامه‌ی آیه‌ی قبل است؛ یعنی، آیات کتاب حکیم برای نیکوکاران، هدایت و رحمت است.

۳- الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ: کسانی که به پا می‌دارند (می‌خوانند) نماز را.

۴- وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ: و می‌پردازند زکات را

۵- وَ هُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ: و ایشان به آخرت یقین دارند. یعنی، نیکوکاران کسانی هستند که نماز به پا می‌دارند، زکات می‌دهند و به آخرت یقین دارند. این آیه «محسنین» را که در آیه‌ی قبل آمده است، معرفی می‌کند و ویژگی‌های آن‌ها را برمی‌شمرد.

همان‌طور که می‌دانید، ضمیر هُم (ضمیر دوم) در این عبارت و عبارت هفتم و ضمیر «هو» در عبارت ششم صفحه‌ی ۸۲ و سایر موارد مشابه، ضمیر فصل است. ضمیر فصل گاهی میان مبتدا و خبر می‌آید تا آن‌ها را از یکدیگر جدا کند و تشخیص هر یک از دیگری را ممکن سازد. علاوه بر این، ضمیر فصل، بر مفهوم جمله تأکید می‌کند یا انحصار را می‌رساند. در این صورت، معنای جمله‌ی بالا چنین می‌شود: «(و ایشان همان‌هایی هستند که به آخرت یقین دارند.)» یا «فقط ایشان هستند که به آخرت یقین دارند.»

توجه داشته باشید که این مطالب برای آشنایی بیش‌تر دبیران گرامی است و بیان کردن آن‌ها برای دانش‌آموزان ضروری نیست.

۶- أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ: ایشان بر هدایت (هدایتی) از پروردگارشان هستند؛ یعنی، این نیکوکاران با این توضیحات، از هدایت الهی بهره‌مندند.

۷- **وَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ:** و ایشان رستگاران اند. می توان این جمله را این گونه معنا کرد: ایشان همان رستگاران هستند. کلمه‌ی «همان» تأکید یا انحصار را می‌رساند؛ یعنی فقط ایشان رستگارند.

۸- **إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ النَّعِيمِ:** قطعاً کسانی که ایمان آوردند و کارهای خوب انجام دادند، برای آن‌ها بهشت‌ها «باغ‌ها»ی پر نعمت است. همان طور که قبلاً گفته شد در صورت نیاز، برای دانش‌آموزان توضیح دهید که «لِ» به معنای «برای» است، این کلمه بر سر چند کلمه‌ی خاص (ضمایر: ه، هُم، ها، هَا، كُمْ، نا) به صورت «لِ» می‌آید اما همان معنا را دارد.

۹- **وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ:** «و او عزیز حکیم است» یا «و او با عزّت و با حکمت است».

